

Study of the phonological system in the Hanashuri dialect

Sohrab Gholami¹

Jalal Rahimian²

Farrokh Hajiyani³

Extended Abstract

1. Introduction

Hanashur is a village in Tasuj rural district of Shonbeh and Tasuj district of Dashti county of Bushehr province. In a different perspective from previous researchers - without considering political geography - Gholami (2021) divides the Iranian language varieties present in this province into two groups: Standard Persian language varieties, which standard speakers have mutual understanding of, and Standard Non-Persian language varieties, which standard speakers do not have deep mutual understanding of. The "Hanashuri dialect" is a branch of the Southwestern Iranian languages and a Standard Persian language variety (Gholami, 2025). The most important issue for linguistic activities in various areas of the Hanashuri dialect is the lack of scientific linguistic research on this dialect and its revival, which sooner or later, like other dialects, will gradually be forgotten with the industrial progress of societies and the development of technology. The aim of this research is to analyze the phonological system and apparatus in the Hanashuri dialect, which has been carried out based on the linguistic corpus of popular culture; Accordingly, in this research, the following question is raised:

-What is the diversity, characteristics, and distribution of phonemes in the Hanashuri dialect?

Among the dialects closest to Hanashuri, we can mention Sarmaki, Dohuki, Firuzabadi Persian, Farrashbandi and Dehrami, of which, apart from a few studies related to the compilation of these dialects by other researchers, no research has been conducted. Among them, Karachi (2011) has analyzed the Firuzabadi Persian variety, which is very similar to Hanashuri. Karachi (2012) has also described the verb in Firuzabadi Persian in particular. Salami (2015) has analyzed the phonetic and grammatical features of the Firuzabadi dialects. Gholami (2025) has subjected the Hanashuri dialect to linguistic analysis. Gholami, Rahimian and Hajiyani (2025) have studied the verb system in the Hanashuri dialect. Gholami, Rahimian and Hajiyani (2025) have analyzed the Hanashuri dialect in terms of the representation of grammatical relations.

2. Method

The method of this research is a combination of field, descriptive-analytical methods with library tools, and the research data were collected, analyzed, and analyzed using the same methods. The corpus of the present research - the corpus of Hanashuri popular culture, which exceeds 50,000 words - was compiled based on the recommendations of the Handbook for Collecting Dialects of the Academy (2023) and field interviews conducted with desirable speakers (10 speakers over 50 years old and two young and literate speakers) and recording their voices with IPA letters. Next, the linguistic corpus was analyzed based on the framework and rules of phonology, and the research requirements were extracted, recorded, and recorded; also, the results were validated by listening to them again and obtaining the approval of a second specialist. The main

¹. Master's student in teaching Persian to non-Persian speakers, Shiraz University, Shiraz, Iran (responsible).
sohrabgholami1990@gmail.com - 09025806847

². Professor, Department of Foreign Languages and Linguistics, Shiraz University, Shiraz, Iran.
jrahimian@rose.shirazu.ac.ir - 09029943700

³. Professor, Department of Foreign Languages and Linguistics, Shiraz University, Shiraz, Iran.
f.hajiyani@rose.shirazu.ac.ir - 09177167281

framework in the present study, for extracting minimal pairs and ultimately Hanashuri phonemes, is based on the theory of the Prague School.

3. Results

The Hanashuri dialect has 25 consonants and 21 vowels (6 simple and 15 complex). The consonants are: /p, b, t, d, k, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, ʧ, ʤ, ɣ, ʁ, m, n, ŋ, l, r, w, j, h, ʔ/, all of which are of the pulmonic type. /i/, /e/, /a/ are the front simple vowels and /u/, /o/, /ɒ/ are the back simple vowels in Hanashuri. Also, complex vowels are divided into two groups: diphthong and triphthong. /ei/, /ou/, /oi/, /ai/, /ui/, /iu/, /ua/, /uo/, /vi/, /ov/, /ia/, /iv/ are diphthong and /iou/, /oue/, /uai/ are triphthong in Hanashuri. Syllables in Hanashuri are light, heavy, or superheavy in terms of syllabic weight, and cv(:)(c(c)) is the general pattern of syllable construction in Hanashuri.

4. Discussion and Conclusion

According to the results obtained, the phonological diversity in the Hanashuri dialect is greater than in Standard Persian and other Iranian dialects. In Hanashuri, there are two consonants /w, ɳ/ in addition to those found in Standard Persian. The voiceless glottal-stop /ʔ/ and the voiced postalveolar fricative /ʒ/ are not observed in final position. The voiced velar nasal consonant /ŋ/ is not observed in initial position. The approximate consonant /w/ is not observed in initial and final positions. Hanashuri has 21 simple and complex vowels. Simple vowels are divided into two groups: front and back and are similar to Standard Persian. Some diphthongs and triphthongs have also been recorded for the first time in Persian varieties. The triphthongs /iou/, /oue/, /uai/ in Hanashuri belong to this group. There are several restrictions on the initial position of Hanashuri syllables; among others, this position is never empty; only a consonant can be placed in this position; a consonant cluster is never placed in this position. The most important restriction governing the nucleus in Hanashuri syllables is that it is always filled with a vowel. This position is filled with at least one and at most three vowels (a triphthongs complex vowel). There are several restrictions on the final position of Hanashuri syllables. First, only a consonant can be placed in this position. Second, it is filled with at least zero and at most two consonants. In Hanashuri, there is no triple consonant cluster at the end of the syllable. In Hanashuri, the sonority scale decreases from the nucleus of the syllable towards the margins (the beginning and end of the syllable). Among the advantages of the sonority theory, one can point out that it justifies the permissibility or non-permissibility of some clusters in the Hanashuri dialect. Accordingly, it can be said that to a large extent, the reason why non-words do not appear in the Hanashuri dialect is the impermissibility of the sonority envelope of syllables in them. Also, the sonority principle can justify the cause of some phonetic processes in Hanashuri. For example, the elimination process in Hanashuri can be created due to the observance of the sonority envelope. In addition, the sonority principle can largely justify the metathesis process in the Hanashuri dialect. During this process, after the sequence of two phonetic units is shifted at the end of the syllable, a permissible sonority envelope is formed.

Abstract

In Dashti County, Bushehr Province, Hanashur is one of the villages of Tasuj Rural District, Shanbeh and Tasuj Districts. The Hanashuri dialect is a Persian language variety in Bushehr Province. Interviews with suitable speakers (10 speakers over 50 years and two young and literate speakers), recording their speech and phonetics, and completing the corpus with field and descriptive-analytical methods along with library tools collected for the present study were used, and the necessary information was also obtained from similar methods and assistance in I.P.A analysis, respectively. In this study, the production method and characteristics of consonants, vowels, and syllable structure in the Hanashuri were analyzed. Based on the evidence, this dialect

has 25 consonants and 21 vowels (6 simple and 15 complex). The consonants are all of the aspirated type. In the Hanashuri, there are two consonants /w, ɲ/ in addition to the Persian consonants of standard. Also, some diphthong and triphthong have been recorded for the first time in Persian language variety. /iou/, /oue/, /uai/ are triphthongs in Hanashuri. The absence of first cluster, the beginning of the syllable with the consonant and the termination of the syllable by the maximum of two consonants, are the constraints of syllable structure in Hanashuri. Syllables in Hanashuri are light, heavy and superheavy and cv(:)(c(c)) is the general pattern of syllable structure. The absence of Non-words and justification of some phonological processes such as elimination and metathesis are the advantages of sonority theory in Hanashuri syllables.

Keywords: Consonant, Hanashuri Dialect, Minimal Pair, Phonology, Vowel

بررسی دستگاه واجی در گویش حناشوری

سهراب غلامی^۱

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان‌های باستان ایران، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول). sohrabgholami1990@gmail.com

۲ فرخ حاجیانی^۲

۲. استاد بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

f.hajiyani@rose.shirazu.ac.ir

۳ جلال رحیمیان^۳

۳. استاد بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

jrahimian@rose.shirazu.ac.ir

چکیده

در شهرستان دشتی استان بوشهر، حناشور از روستاهای دهستان طسوج بخش شنبه و طسوج است. گویش حناشوری از گونه‌های زبانی فارسی معیار در استان بوشهر است. مصاحبه با گویشوران مطلوب (۱۰ گویشور بالای ۵۰ سال و دو گویشور جوان و باسواد)، ثبت و ضبط گفتار و آوانگاری صدای آنها و تکمیل پیکره زبانی با روش‌های میدانی و توصیفی – تحلیلی به همراه ابزارهای کتابخانه‌ای برای انجام پژوهش حاضر به کار گرفته شده‌اند و اطلاعات لازم نیز، از همین روش‌ها و به کمک الفبای آوانگاری بین‌المللی (IPA) به ترتیب، جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل شده‌اند. در این پژوهش، نحوه توزیع و ویژگی‌های همخوان‌ها و واکه‌ها و ساختمان هجا در گویش حناشوری مورد واکاوی قرار گرفته است. بر اساس شواهد، این گویش دارای ۲۵ همخوان و ۲۱ واکه (۶ ساده و ۱۵ مرکب) است. همخوان‌ها همگی از نوع سُشی هستند. در حناشوری، دو همخوان /w, ɲ/ علاوه بر همخوان‌های فارسی معیار، وجود دارد.

همچنین، برخی از دوواکه‌ای‌ها و سه‌واکه‌ای‌ها، برای نخستین بار در گونه‌های زبان فارسی، ثبت و ضبط شده‌اند. /iou/ , /oue/ , /uai/ سه‌واکه‌ای‌ها در حناشوری هستند. نبود خوشه آغازین، الزام آغاز هجا با همخوان و ختم هجا به حداکثر دو همخوان، از محدودیت‌های ساختار هجا در حناشوری هستند. با تکیه بر واکافت داده‌های پیکره زبانی، هجاها در حناشوری از نظر وزن هجایی، سبک، سنگین یا فوق سنگین هستند و (c(c)(:cv الگوی کلی ساخت هجا در حناشوری است. ظاهر نشدن ناواژه‌ها و توجیه برخی فرآیندهای واجی مانند حذف و قلب، از مزایای نظریه رسایی و لزوم وجود پوش رسایی مجاز در هجاها در حناشوری هستند.

واژگان کلیدی: جفت کمینه، گویش حناشوری، واج‌آرایی، واکه، همخوان

۱. مقدمه

گویش‌شناسی در کشور ایران، دارای قدمت زیادی نیست. استان بوشهر، از جمله مناطق بااصالت و با تنوع گویشی مطلوب در ایران محسوب می‌شود که تاکنون، آن‌چنان‌که شایسته است، مورد توجه زبان‌شناسان قرار نگرفته است. غلامی (۱۴۰۰) برای نخستین مرتبه و در یک دیدگاه متمایز با پژوهشگران پیشین - بدون در نظر گرفتن جغرافیای سیاسی، بر اساس جغرافیای گویشی و درک متقابل گویشوران فارسی معیار از گویش‌های استان بوشهر - گونه‌های زبانی ایرانی موجود در این استان را به دو دسته، تجزیه می‌کند؛ نخست، گونه‌های زبانی فارسی معیار که گویشوران معیار، از این گویش‌ها (حناشوری، سرمکی، بوشهری، دُهوکی، گندُمزاری، جَمی، ریزی، تَشانی و . . .) درک متقابلی دارند. دودِیگر، گونه‌های زبانی غیر فارسی معیار که گویشوران معیار، از این گویش‌ها (دشتیاتی، شیخیانی، کُردوآنی، گِناوه‌ای، بادوله‌ای، بوالخیری و . . .) درک عمیق متقابلی ندارند. با نگاه دقیق به تقسیم‌بندی یادشده، پی می‌بریم که گویشوران معیار، درک متقابل از آن دسته از گویش‌های بوشهری دارند که بدون ویژگی کنایی^۱ هستند و این نکته درخور توجه، از نظر پژوهشگران پیشین مغفول مانده است (غلامی، ۱۴۰۴).

«گویش حناشوری»^۲ از شاخه زبان‌های ایرانی جنوب غربی است (غلامی و همکاران، ۱۴۰۴). حناشور، از روستاهای دهستان طسوج بخش شُنبه و طسوج شهرستان دشتی استان بوشهر می‌باشد. در فارسنامه ناصری نیز با نام آبادی «حناشور» از نواحی طسوج بلوک دشتی، از این روستا یاد شده است (حسینی‌فسایی، ۱۳۸۸). امروزه، بومیان با نام «هَینَشور»^۳ از آبادی خود، یاد می‌کنند. از ویژگی‌های درخور توجه در دهستان طسوج - به‌ویژه آبادی حناشور - پاسداشت از گویش نیاکان‌شان است. این روستا از نظر جغرافیای سیاسی، زیرمجموعه شهرستان دشتی می‌باشد؛ ولی از نظر تقسیمات و جغرافیای گویشی، به‌غیر از واژگان مشترک، نمی‌توان این گویش را زیر مجموعه گونه‌های گویش دشتیاتی دانست (غلامی و همکاران، ۱۴۰۴). به‌صورت کلی، گویش روستاهای حناشور، سرمک، دُهوک و . . . از دهستان طسوج را می‌بایست گونه‌هایی ویژه برشمرد. گونه‌های سرمکی، دُهوکی، فراشبنندی، دهرمی و فارسی فیروزآبادی، نزدیک‌ترین گویش‌ها به حناشوری هستند (غلامی، ۱۴۰۴).

1. ergative

2. Hanashuri dialect

3. Heneyshur

مهم‌ترین مسئله برای فعالیت‌های زبان‌شناختی در حوزه‌های مختلف گویش حناشوری، نبود کمتر پژوهش علمی زبان-شناسانه در رابطه با این گویش و سایر گویش‌های دهستان طسوج و احیای آنها می‌باشد که دیر یا زود، مانند دیگر گویش‌ها، با پیشرفت صنعتی جوامع و توسعه فناوری، کم‌رنگ شده و به احتمال زیاد، به فراموشی تدریجی منتهی می‌شوند؛ شرایطی که در این دوره از تاریخ در کشورهای زیادی از آمریکای شمالی و اروپا، شکل گرفته است (زمرّدیان، ۱۳۷۹). «احیای زبان» عبارتی است که در رابطه با گونه‌های زبانی در معرض نابودی و خاموش، به کار گرفته می‌شود و بیان می‌کند که برای حیات مجدد این گونه‌های زبانی، بایستی از روش فعال کردن قسمت‌های مختلف مانند دستگاه ساختواری برای واژه‌سازی استفاده کرد (عبدالکریمی، ۱۳۹۲). پژوهش حاضر و سایر پژوهش‌های گویشی این چنینی به صورت بالقوه، به غیر از موارد یادشده، راه‌گشای مسائلی در حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی، تاریخی، ریشه‌شناسی و سیر تحول واژگان فارسی نیز می‌باشند که به مانند حلقه‌های مفقوده در پژوهش‌های مختلف، نقش خود را ایفا می‌کنند و به کمال رسیدن مطالعات مختلف، کمک می‌کنند. پرواضح است که با پژوهش‌های روشمند و ثبت و ضبط در چارچوب‌های علمی، گویش‌های در معرض خطر نابودی را می‌شود از زوال کامل، نجات داد.

هدف ویژه این پژوهش، واکاوی نظام و دستگاه واجی^۱ در گویش حناشوری است که با تکیه بر پیکره زبانی^۲ فرهنگ عامه^۳ صورت گرفته است؛ بر این اساس در این پژوهش، پرسشی به شرح زیر مطرح است:

– گوناگونی، ویژگی‌ها و نحوه توزیع واج‌ها در گویش حناشوری، به چه صورت است؟

۲. پیشینه پژوهش

در ارتباط با پیشینه تجربی گویش حناشوری، آنچنان که سزاوار است و به طور خاص، تاکنون کمتر پژوهشی توسط سایر پژوهشگران، صورت گرفته است؛ خواه به صورت‌های سنتی یا شیوه‌های علمی و دارای چارچوب علمی؛ از جمله نزدیک‌ترین گویش‌ها به حناشوری می‌توان به گویش‌های سرمکی، دھوکی، فارسی فیروزآبادی، فرّاشبندی و دهرمی اشاره نمود که از این بین نیز به جز معدود پژوهش‌هایی در ارتباط با گردآوری این گویش‌ها، صورت نپذیرفته است.

از این میان، افشاری (۱۳۷۷) در اثر خود، فقط سیمای فرّاشبند را بازنمایی کرده است و در رابطه با مباحث زبان‌شناختی، اطلاعاتی ارائه نکرده است. امیری (۱۳۸۲) نیز، به تاریخ و فرهنگ مردم فرّاشبند پرداخته است و مباحث زبان‌شناختی در اثر ایشان دیده نمی‌شود. حاجیانی (۱۳۸۳) گونه‌های زبانی فارسی استان بوشهر را به دو دسته، تقسیم می‌کند: نخست، گویش‌های شمالی که بیشتر دارای ریشه‌های لری هستند و دودیکر، گویش‌های جنوبی. مقیمی (۱۳۸۵) گویش روستای بایگان فیروزآباد (گویش گورکانی) را بررسی کرده است. کراچی (۱۳۹۰)، گونه فارسی فیروزآبادی را مورد واکاوی قرار داده است که تا اندازه زیادی با حناشوری دارای شباهت می‌باشد. کراچی (۱۳۹۱) همچنین، به صورت ویژه، فعل را در فارسی فیروزآبادی توصیف کرده است. سلامی (۱۳۹۴) ویژگی‌های نظام آوایی و دستوری زبان گونه‌های فیروزآبادی را واکاوی کرده است. هاشمی‌زاده (۱۳۹۹)، واژگان گویش دشتیاتی را گردآوری کرده و بعضاً مورد ریشه‌شناسی نیز قرار داده است که در در برخی موارد با حناشوری اشتراک دارند. غلامی (۱۴۰۰) بوالخیری را مورد واکافت زبان‌شناختی قرار داده است. او در این پژوهش، فارغ از جغرافیای سیاسی و برای نخستین مرتبه، گونه‌های زبانی ایرانی استان بوشهر را به دو دسته گونه‌های زبانی فارسی معیار و گونه‌های زبانی غیرفارسی معیار تقسیم می‌کند.

غلامی و حاجیانی (۱۴۰۲) همچنین برای نخستین بار با کمک آی‌پی‌ای، دستگاه واجی گویش بوالخیری (از گونه‌های

1. phonological system

2. Corpus of language

3. Folklore

4. phonemes

گوشی در شهرستان تنگستان استان بوشهر) را واکاوی و توصیف کرده‌اند. غلامی (۱۴۰۴) گوش حناشوری را مورد واکافت زبانشناختی قرار داده‌است. بر اساس این پژوهش، گوش حناشوری از خانواده زبان‌های ایرانی جنوب غربی می‌باشد که در سیر تحول تاریخی از فارسی باستان تا به امروز، روند ویژه خودش را داشته است. این گوش، از نظر همانندی و ریشه‌وارگان، بیشتر به زبان پهلوی شباهت دارد؛ اما برخلاف فارسی میانه و غالب گوش‌های شهرستان دشتی، ویژگی کنایی (کنایی گسسته)^۱ در گوش حناشوری دیده نمی‌شود و گوش حناشوری از این نظر، رفتاری همانند زبان فارسی باستان از خود نشان می‌دهد. غلامی، رحیمیان و حاجیانی (۱۴۰۴) دستگاه فعل را در گوش حناشوری، مورد مطالعه قرار داده‌اند. غلامی، رحیمیان و حاجیانی (۱۴۰۴) گوش حناشوری را از نظر بازنمایی روابط دستوری^۲، مورد واکاوی قرار داده‌اند. نتایج پژوهش آنها، نشان می‌دهد که حناشوری، دو ابزار را از سه ابزار ممکن بازنمایی نقش مشارکین در بند، به کار می‌گیرد. بر این اساس، می‌توان از ابزار صرفی^۳ مطابقه^۴ (هسته‌نمایی^۵)، به عنوان نخستین ابزار و راهکار اصلی نشانه‌گذاری روابط دستوری در این گوش یاد کرد. این در حالی است که ابزار صرفی حالت‌نمایی^۶ (وابسته‌نمایی^۷) جایگاه خاصی در این گوش ندارد. ابزار نحوی ترتیب سازه‌ای نیز، به عنوان دومین ابزار و راهکاری فرعی برای نشانه‌گذاری روابط دستوری در حناشوری به کار گرفته می‌شود. در رابطه با برقراری نظام‌های پنجگانه^۸ در حناشوری، می‌توان گفت که بیشتر، نظام‌های فاعلی-مفعولی^۹ و سپس خنثی^{۱۰} در حالاتی از این گوش مشاهده می‌شوند؛ اما نظام‌های کنایی، دوبخشی^{۱۱} و سه‌بخشی^{۱۲} در گوش حناشوری، جایگاه خاصی ندارند.

به صورت کلی، آنچه در پژوهش‌ها و اطلس‌های گوشی مشاهده می‌گردد، بیانگر این حقیقت است که به تدریج، زبان فارسی معیار، به جای گونه‌های زبانی و دیگر گوش‌های محلی خواهد نشست و شاهد مرگ تدریجی این گونه‌ها خواهیم بود؛ شالوده پژوهش‌های گوشی، همچون پژوهش حاضر، اغلب با توجه به این موضوع پراهمیت، شکل می‌گیرند؛ از این میان، متأسفانه کمتر پژوهشی به صورت علمی، در حوزه مطالعات زبانشناختی در دهستان طسوج و به خصوص گوش حناشوری توسط پژوهشگران دیگر، صورت گرفته است؛ بنابراین در این پژوهش، به طور ویژه، به واکافت دستگاه واجی در حناشوری پرداخته شده است.

۳. روش‌شناسی و چارچوب پژوهش

ویژگی مهم تحقیقات میدانی در حوزه‌های زبان‌شناسی، این است که در محل مورد مطالعه انجام شود و نه فقط در پشت میز پژوهشگر (گانگر^{۱۳}، ۲۰۰۲). بر این اساس، روش انجام این پژوهش، تلفیقی از روش‌های میدانی^{۱۴}، توصیفی-تحلیلی^{۱۵} با ابزار کتابخانه‌ای در نظر گرفته شده است که داده‌های پژوهش نیز از همین روش‌ها به ترتیب گردآوری، واکاوی و تحلیل شده‌اند.

1. split-ergativity

2. grammatical relations

3. agreement

4. head-marking

5. case-marking

6. dependent-marking

7. five-fold systems

8. nominative-accusative

9. neutral

10. double-oblique

11. tripartite

12. U. Ganger

13. field

14. descriptive - analytical

پژوهش‌های میدانی، دارای دو مرحله اصلی هستند: برنامه‌ریزی و دودیکر، انجام مطالعات (هیزن^۱، ۲۰۰۲). بر این اساس و با برنامه‌ریزی مدون، پیکره پژوهش حاضر-پیکره فرهنگ عامه حناشوری بالغ بر ۵۰۰۰۰ واژه-بر اساس توصیه‌های کتاب راهنمای گردآوری گویش‌های فرهنگستان (۱۴۰۲) و مصاحبات میدانی انجام‌شده با گویشوران مطلوب (۱۰ گویشور بالای ۵۰ سال و دو گویشور جوان و باسواد که مشخصات کامل همگی در پیوست، به‌صورت یک جدول ارائه شده‌است) و ثبت‌وضبط صدای آنها با حروف IPA گردآوری شده‌است.

در ادامه، پیکره زبانی براساس چارچوب و قواعد واجشناسی واکاوی شده و خواسته‌های پژوهش استخراج و ثبت و ضبط شده است؛ همچنین، با بازشنوایی و گرفتن تائیدیّه متخصص دوم، اعتباربخشی به نتایج صورت گرفته‌است. از ابزار مورد استفاده برای تحقق این پژوهش، می‌توان به دستگاه‌های ضبط صوت و تلفن همراه (به‌جهت ثبت‌وضبط صدای گویشوران)، لپ‌تاپ، نرم‌افزارهای پرکاربرد در حوزه ویرایش صوت و تصویر، نرم‌افزار تحلیل پیکره نظیر آنت‌کانک^۲ (نسخه ۶۴ بیت)، کتاب‌های مرجع، مقالات و مجلات معتبر مرتبط و منابع دیگر، اشاره کرد.

بنابراین به‌ترتیب زمانی، مراحل لازم برای پیاده‌سازی و اجرای روند پژوهش حاضر، به‌صورت زیر فهرست می‌شود:

۱- انتخاب گویشوران مطلوب حناشوری (با اولویت کمینه سن ۵۰ سال و دو گویشور جوان و باسواد)، که سلامت شنیداری و گفتاری داشته باشند.

۲- مصاحبه با گویشوران و ثبت‌وضبط گفتار ایشان، با رویکرد گفتگوهای هدفمند و در راستای دستیابی به اهداف پژوهش.

۳- آوانگاری کلی و گلاس^۳ نویسی متون زبانی گردآوری‌شده از فرهنگ توده حناشوری با حروف بین‌المللی آوانگاری و مقایسه و تطبیق آنها با داده‌های معیار.

۴- واکاوی پیکره زبانی براساس چارچوب، اصول و قواعد واجشناسی و به‌دست‌آوردن خواسته‌های پژوهش، بازشنوایی و گرفتن تائیدیّه متخصص دوم و اعتباربخشی به نتایج

در ادامه، به تبیین آواشناسی و به‌طور ویژه، مبانی نظری واج‌شناختی پرداخته شده‌است تا چارچوب مفهومی مورد نیاز، به‌جهت تجزیه و تحلیل موضوع پژوهش، فراهم شود. لیور^۴ (۱۹۹۴) آواشناسی را مطالعه علمی گفتار می‌داند و معتقد است که زبان‌شناسی، مطالعه علمی زبان است و هر دو مورد، در حوزه گفتار با همدیگر هم‌پوشانی دارند. واج‌ها در هر گونه زبانی، زیرمجموعه آواهای آن گونه هستند. برای استخراج و شناسایی واج‌های هر زبان یا گویش می‌توان از روش جانشین‌سازی در جفت‌های کمینه^۵ استفاده کرد که بر این اساس، هر واحد آوایی در سه جایگاه ممکن آغازین، میانی و پایانی تکیه‌ها، با واحدهای آوایی دیگر در تقابل قرار داده می‌شوند؛ آنگاه، آن دسته از آواها که سبب تمایز معنایی یا تغییر نقش می‌شوند، به‌عنوان واج، استخراج می‌شوند (پهلوان‌نژاد و شاهرودی، ۱۳۹۱).

چارچوب اصلی در پژوهش حاضر، برای استخراج جفت‌های کمینه و در نهایت واج‌های حناشوری، بر پایه نظریه مکتب پراگ^۶، بنا نهاده شده‌است. بر اساس مبانی این نظریه، واج‌ها آواهایی هستند که دارای واقعیت‌های زبانی هستند و در یک گویش خاص، بر اثر تغییر آنها در محور جانشینی، تفاوت معنایی ایجاد شود (هایمن^۷، ۱۳۶۸). در این پژوهش، با واکاوی

1. K. Hazen

2. AntConc_64bit(2)

3. gloss

4. J. Laver

5. minimal pairs

6. Prague

7. L. Hyman

در پیکرهٔ زبانی گردآوری شده، ویژگی‌های زنجیری (ساخت‌واجی، آواشناختی، ساخت هجایی) موجود در گویش حناشوری با کمک آی‌پی‌ای^۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌است. آی‌پی‌ای، روشی تثبیت شده برای نمایش آواهای زبان است که طراحی آن، از ۱۸۸۶ توسط یسپرسن^۲ شروع شد و در طول زمان، تکمیل گردید (بومن - ونگلر^۳، ۲۰۰۹). آی‌پی‌ای، بر اساس الفبای رومی^۴ بنا نهاده شده‌است تا برای اکثر مردم جهان، آشنا باشد (علی‌نژاد، ۱۳۹۸).

به صورت کلی، برای استخراج ویژگی‌های دستگاه واجی گویش حناشوری در این پژوهش، از ابزار آی‌پی‌ای و کتاب‌های «آواشناسی زبان فارسی» ثمره (۱۳۷۸)، «آواشناسی» حق‌شناس (۱۳۷۸)، «درآمدی به آواشناسی» یارمحمدی (۱۳۶۴) و «مبانی واجشناسی» علی‌نژاد (۱۳۹۸) بهره گرفته شده‌است.

۴- یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش با ابزار آی‌پی‌ای، ویژگی‌های واج‌های حناشوری واکاوی، استخراج و ثبت و ضبط شده‌اند. در این راستا، برای اعتباربخشی به نتایج پژوهش، مقایسه و مطابقت با داده‌های معیار صورت گرفته و بازشنوایی و تایید متخصص دوم، مد نظر قرار گرفته است. واج‌های گویش حناشوری، همچون هر زبان یا گویش دیگر در دنیا در اولین مرحله به دو گروه «همخوان» و «واکه»^۵ دسته‌بندی می‌شوند. در ادامه (در جایگاه‌های ممکن و مختلف از واژگان) با استخراج جفت‌های کمینه با یک دسته‌بندی ویژه، به واکافت هر گروه از واج‌ها در گویش حناشوری پرداخته شده‌است.

۴-۱. همخوان‌ها (صامت‌ها)

همخوان‌های گویش حناشوری، همگی از نوع ششی^۶ هستند. این گویش به‌طور کلی دارای ۲۵ همخوان است: /p, b, t, d, k, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ, x, ɣ, m, n, ŋ, l, r, w, j, h, ʔ/

۴-۱-۱. همخوان‌های انسدادی^۷ (انفجاری^۸)

در گویش حناشوری، همخوان‌های انسدادی عبارتند از: /p, b, t, d, k, g, ʔ/ - در ادامه به بررسی این همخوان‌ها می‌پردازیم:

جدول ۱. همخوان انسدادی دولبی^۹ بیواک^{۱۰} /p/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه آغازین واژه	/pir/ پیر	/fir/ مغرور	/f/ - /p/
جایگاه میانی واژه	/kepu/ نوعی سبد از برگ درخت خرما	/kezu/ نوعی انجیر کوهی	/z/ - /p/
جایگاه پایانی واژه	/ʃap/ کف، دست‌زدن	/ʃal/ آنکه از پای لنگد	/l/ - /p/

جدول ۲. همخوان انسدادی دولبی واکدار^{۱۱} /b/

1. International Phonetic Alphabet (IPA)

2. O. Jespersen

3. J. Bauman-Waengler

4. roman alphabet

5. consonant

6. vowel

7. pulmonic

8. stop

9. plosive

10. bilabial

11. voiceless

12. voiced

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/f/ - /b/	/farm/ شرم	/barm/ آبیگر	جایگاه آغازین واژه
/ʔ(h)/ - /b/	/ʔb(ʔ(h)ɒn/ آهن	/ʔbɒn/ آبان	جایگاه میانی واژه
/h/ - /b/	/vedʒah/ حالت جهنده‌گونه عضو، از شدت درد	/vedʒab/ وجب	جایگاه پایانی واژه

جدول ۳. همخوان انسدادی لثوی^۱ بیواک /t/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/g/ - /t/	/gelle/ گلايه	/telle/ تله	جایگاه آغازین واژه
/k/ - /t/	/sakte/ سکنه	/satte/ ساقه‌های بافته شده درخت خرما به هم	جایگاه میانی واژه
/k/ - /t/	/bok/ گر، شعله آتش	/bot/ گلو	جایگاه پایانی واژه

جدول ۴. همخوان انسدادی لثوی واکدار /d/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/z/ - /d/	/zede/ زده	/dede/ خواهر	جایگاه آغازین واژه
/f/ - /d/	/bɒfe/ بافه	/bɒde/ باده، صاف	جایگاه میانی واژه
/r/ - /d/	/bidɒr/ بیدار	/bidɒd/ پیداد	جایگاه پایانی واژه

جدول ۵. همخوان انسدادی نرم‌کامی^۲ بیواک /k/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/l/ - /k/	/lop/ لپ	/kop/ جمع شدن کنارهم	جایگاه آغازین واژه
/dʒ/ - /k/	/kodʒɒ/ کجا	/kokɒ/ برادر	جایگاه میانی واژه
/l/ - /k/	[tɒ:l] تار (مو)، نوعی رنگ سبز	[tɒ:k] تنها، یکه	جایگاه پایانی واژه

جدول ۶. همخوان انسدادی نرم‌کامی واکدار /g/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/f/ - /g/	[fi:s] فیس، افاده	[gi:s] خستگی عضو بر اثر فشار زیاد	جایگاه آغازین واژه
/ʃ/ - /g/	/buʃu/ بشور	/bugu/ بگو	جایگاه میانی واژه
/l/ - /g/	/mejɪl/ میل	/mejg/ ملخ	جایگاه پایانی واژه

همخوان /g/ در جایگاه میانی، خیلی کم دارای جفت کمینه است؛ اما در سایر جایگاه‌ها، از فرکانس^۳ قابل قبولی، برخوردار می‌باشد.

1. alveolar

2. velar

3. frequency

جدول ۷. همخوان انسدادی چاکنایی^۱ بیواک /ʔ/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/χ/ - /ʔ/	/χplu/ دابی	/ʔolu/ سیب زمینی	جایگاه آغازین واژه
/b/ - /ʔ/	/ʔobɒn/ آبان	/ʔoʔɒn/ آهن	جایگاه میانی واژه
* همخوان /ʔ/ در جایگاه پایانی، دیده نشد.			جایگاه پایانی واژه

۴-۱-۲. همخوان‌های سایشی^۲

در گویش حناشوری، همخوان‌های سایشی عبارتند از: /f, v, s, z, ʃ, ʒ, ɣ, χ, h/

در ادامه، به شرح تک تک آنها می‌پردازیم:

جدول ۸. همخوان سایشی لب و دندانی^۳ بیواک /f/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/t/ - /f/	/tir/ تیر(ماه)، تیر	/fir/ مغرور	جایگاه آغازین واژه
/k/ - /f/	/tokke/ چکه، قطره	/tofke/ پاشیدن آب دهان، برای دفع چشم‌زخم	جایگاه میانی واژه
/k/ - /f/	/mok/ غیر تیز، کند	/mof/ مخاط مایع بینی	جایگاه پایانی واژه

جدول ۹. همخوان سایشی لب و دندانی واکدار /v/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/k/ - /v/	/kejl/ کیل، پیمانه	/vejl/ عمیق	جایگاه آغازین واژه
/z/ - /v/	/sozv/ سزا	/sovv/ فردا	جایگاه میانی واژه
/χ/ - /v/	[ʃa:χ] چرخ	[ʃa:rv] چرب	جایگاه پایانی واژه

جدول ۱۰. همخوان سایشی لثوی بیواک /s/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/l/ - /s/	/liχ/ خل، سبک‌سر	/siχ/ سیخ	جایگاه آغازین واژه
/dʒ/ - /s/	/mɒdʒu/ ماه‌جان	/mɒsu/ کشک ساییده‌شده	جایگاه میانی واژه
/r/ - /s/	/lɒr/ لاغر، بدن	/lɒs/ سگ ماده	جایگاه پایانی واژه

جدول ۱۱. همخوان سایشی لثوی واکدار /z/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/p/ - /z/	[pa:li] پهلو	[za:li] زالو	جایگاه آغازین واژه
/k/ - /z/	/pɒkan/ زیر و رو کردن خاک پای درخت	/pɒzan/ پازن، بز نر	جایگاه میانی واژه
/l/ - /z/	[sp:l] سال	[sp:z] ساز	جایگاه پایانی واژه

۱. glottal stop

۲. fricative

۳. dental labial

جدول ۱۲. همخوان سایشی پسالٹوی^۱ بیواک /f/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/f/ - /ʃ/	/fir/ مغرور	/ʃir/ شیر (از لبنیات، شیر آب، شیر جنگل)	جایگاه آغازین واژه
/m/ - /ʃ/	/paʃme/ پخمه	/paʃfe/ پشه	جایگاه میانی واژه
/g/ - /ʃ/	/ʒɒŋ/ تخم پرندگان	/ʒɒʃ/ خوش، خوشمزه	جایگاه پایانی واژه

جدول ۱۳. همخوان سایشی پسالٹوی واکدار /z/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/n/ - /z/	/nɒle/ ناله	/zɒle/ زاله	جایگاه آغازین واژه
/v/ - /z/	/havde/ هفده	/hazde/ هجده	جایگاه میانی واژه
این همخوان، در جایگاه پایانی مشاهده نشد.			جایگاه پایانی واژه

جدول ۱۴. همخوان سایشی نرمکامی واکدار /ɣ/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/k/ - /ɣ/	/kalle/ کله، سر، کله	/ɣalle/ غله، گندم	جایگاه آغازین واژه
/g/ - /ɣ/	/begal/ سبزی تره	/beyal/ آغوش	جایگاه میانی واژه
/d/ - /ɣ/	/mord/ مُرد	/morɣ/ مرغ	جایگاه پایانی واژه

جدول ۱۵. همخوان سایشی ملازی^۲ بیواک /χ/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/d/ - /χ/	/dig/ دیروز	/χig/ نوعی مشک برای نگهداری روغن حیوانی	جایگاه آغازین واژه
/d/ - /χ/	/nɒɗun/ نادان	/nɒχun/ ناخن	جایگاه میانی واژه
/r/ - /χ/	/sir/ سیر	/siχ/ سیخ	جایگاه پایانی واژه

جدول ۱۶. همخوان سایشی چاکنایی بیواک /h/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/ʃ/ - /h/	/ʃalk/ بافت سفت و ارتجاعی	/halk/ حلق	جایگاه آغازین واژه
/dʒ/ - /h/	/zadʒr/ زجر	/zahr/ زهر	جایگاه میانی واژه
/k/ - /h/	/pok/ ورم، برآمدگی	/poh/ کاملاً پخته	جایگاه پایانی واژه

۳-۱-۴. همخواهای خیشومی^۳

در گویش حناشوری، همخوانهای خیشومی عبارتند از: /m, n, ŋ/

جدول ۱۷. همخوان خیشومی دولبی واکدار /m/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
-----------	---------	---------	------------------------

۱. postalveolar

۲. uvular

۳. nasal

جایگاه آغازین واژه	/mɔʃ/ ماش	/ʔɔʃ/ آش	/ʔ/ - /m/
جایگاه میانی واژه	/vasme/ وسمه	/vasle/ وصله	/l/ - /m/
جایگاه پایانی واژه	[ba:rm] آبگیر	[ba:rʃ] برق، درخشش	/ʃ/ - /m/

جدول ۱۸. همخوان خیشومی لثوی واکدار /n/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه آغازین واژه	[na:nɔ] نعناع	[ta:nɔ] تنها	/t/ - /n/
جایگاه میانی واژه	/nene/ مادر بزرگ	/neve/ نوه	/v/ - /n/
جایگاه پایانی واژه	[pa:n] پهن	[pa:l] پل، گیس (مو)	/l/ - /n/

جدول ۱۹. همخوان خیشومی نرمکامی واکدار /ŋ/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه آغازین واژه	این همخوان، در جایگاه آغازین مشاهده نشد.		
جایگاه میانی واژه	/dʒoŋe/ گاوِ نر	/dʒove/ وردنه	/v/ - /ŋ/
جایگاه پایانی واژه	[pa:ŋ] خوشه خرما	[pa:n] پهن	/n/ - /ŋ/

۴-۱-۴. همخوان‌های ناسوده^۱

در گویش حناشوری، دو همخوان ناسوده /w/، /j/ کاربرد دارند:

جدول ۲۰. همخوان ناسوده کامی واکدار /j/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه آغازین واژه	/jɔni/ یعنی	/mɔni/ ماه‌نسا	/m/ - /j/
جایگاه میانی واژه	/moje/ مایه	/mole/ ماله	/l/ - /j/
جایگاه پایانی واژه	/pej/ پی، شالوده	/per/ پر، بلندی صخره‌ای با ارتفاع کم	/r/ - /j/

جدول ۲۱. همخوان ناسوده لبی نرمکامی^۲ واکدار /w/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه آغازین واژه	همخوان /w/ در جایگاه آغازین دیده نشد.		
جایگاه میانی واژه	/kowak/ استخوان	/kotak/ انتهای خرما که به خوشه وصل است	/t/ - /w/
	[so:wɔr] سوار	[so:hɔr] چموش	/h/ - /w/
	/towe/ تاوه	/toke/ چکه، قطره	/k/ - /w/
جایگاه پایانی واژه	همخوان /w/ در جایگاه پایانی دیده نشد.		

در گویش حناشوری، همخوان /w/ در جایگاه آغازین و پایانی دیده نشد؛ اما این همخوان، در جایگاه میانی، دارای فرکانس قابل قبولی می‌باشد.

^۱. approximate

^۲. labial-velar

۴-۱-۵. همخوان‌های ناسودهٔ کناری

در گویش حناشوری، فقط همخوان ناسودهٔ کناری ^۱/l/ کاربرد دارد:

جدول ۲۲. همخوان ناسودهٔ کناری لثوی واکدار /l/

جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جایگاه واج / جفت کمینه
/k/ - /l/	/londʒ/ لب	/kondʒ/ کنج	جایگاه آغازین واژه
/m/ - /l/	/gulun/ پستان	/gumun/ گمان	جایگاه میانی واژه
/ʃ/ - /l/	/pil/ پول	/piʃ/ پیش، برگ نخل	جایگاه پایانی واژه

۴-۱-۶. همخوان‌های لرزشی^۲

در گویش حناشوری، فقط همخوان لرزشی /r/ وجود دارد:

جدول ۲۳. همخوان لرزشی لثوی واکدار /r/

جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جایگاه واج / جفت کمینه
/d/ - /r/	/re/ دام تورباقت، رفت	/de/ ده، دیگر	جایگاه آغازین واژه
/z/ - /r/	[korre] کُره	[korze] کُرت، قسمت‌های کوچک جدا، برای کشت سبزیجات	جایگاه میانی واژه
/s/ - /r/	/χar/ الاغ	/χas/ جایی محصور با نی یا سته برای کاشت سبزی یا نگهداری دام	جایگاه پایانی واژه

۴-۱-۷. همخوان‌های انسایشی^۳

در گویش حناشوری، دو همخوان انسایشی /tʃ/، /dʒ/ کاربرد دارند:

جدول ۲۴. همخوان انسایشی پسالثوی بیواک /tʃ/

جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جایگاه واج / جفت کمینه
/r/ - /tʃ/	/tʃam/ اطراف رود	/ram/ رَم	جایگاه آغازین واژه
/s/ - /tʃ/	[ki:tʃe] کوچه	[ki:se] کیسه	جایگاه میانی واژه
/l/ - /tʃ/	[mɔ:tʃ] ماچ	[mɔ:l] چهارپا	جایگاه پایانی واژه

جدول ۲۵. همخوان انسایشی پسالثوی واکدار /dʒ/

جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جایگاه واج / جفت کمینه
/l/ - /dʒ/	[dʒa:t] شتران	[la:t] تکان، چرخش	جایگاه آغازین واژه
/d/ - /dʒ/	/gordʒe/ گوجه	/gorde/ گرده، پهلوی	جایگاه میانی واژه
/d/ - /dʒ/	/χordʒ/ خورجین	/χord/ ریز (کوچک)	جایگاه پایانی واژه

1. lateral approximate

2. trill

3. affricate

جدول ۲۶. همخوان‌های گویش حناشوری مطابق با آی‌پی‌ای

جایگاه تولید	دوبلی	لبی‌دندانی	دندانی	لثوی	پنالتوی	برگشتی	کامی	نرم‌کامی	لبی‌نرم‌کامی	ملازی	حلقی	چاکتایی
شیوه تولید												
انفجاری	p b		t d					k g				ʔ
خیشومی	m		n					ŋ				
لرزشی			r									
زنشی یا غلطان												
سایشی		f v		s z	ʃ ʒ			ɣ		χ		h
سایشی‌کناری												
انسایشی					ʈ ɖ							
ناسوده							j		w			
ناسوده‌کناری				l								

۲-۴. واکه‌ها (مصوت‌ها)

حناشوری، دارای انواع گوناگونِ واکه‌های ساده^۱ و مرکب^۲ است. جهت شناسایی این واکه‌ها، از جفت‌های کمینه استفاده شده و برای دسته‌بندی، از کتاب «مبانی واجشناسی» (علی‌نژاد، ۱۳۹۸) بهره برده شده‌است. واکه‌ها در گویش حناشوری، در جایگاه آغازین قرار نمی‌گیرند.

۱-۲-۴. واکه‌های اصلی اولیه^۳ (ساده)

در تولید واکه‌های ساده، شکل دهان و وضعیت زبان، ثابت است و از ابتدا تا انتهای تولیدِ واکه، تغییر نمی‌کند. این واکه‌ها، رایج‌ترین واکه‌ها در زبان‌ها و گویش‌های جهان هستند (علی‌نژاد، ۱۳۹۸). این واکه‌ها در حناشوری، همچون سایر گونه‌ها، به پیشین^۴ و پسین^۵ تقسیم می‌شوند.

الف. واکه‌های پیشین

در تولید واکه‌های پیشین حناشوری، بخش میانِ زبان، منقبض و به کام نزدیک می‌شود (غلامی، ۱۴۰۴). لازم به ذکر است که در این گویش، واکه‌های پیشین، گرد^۶ نیستند. این واکه‌ها در گویش حناشوری عبارتند از: /i/ , /e/ , /a/

جدول ۲۷. واکهٔ پیشین بسته (افراشته) /i/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/iɪnɒ/ این‌ها	/ʔʊnɒ/ آن‌ها	/u/ - /i/
جایگاه پایانی واژه	/pi/ پی	/pɒ/ پا	/ɒ/ - /i/

1. simple

2. complex

3. primary cardinal vowel

4. front

5. back

6. round

جدول ۲۸. واکهٔ پیشین نیم‌بسته /e/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/mer/ نوعی خوردن آب همراه با مکش، شبیه به بُز	/mur/ مور	/u/ - /e/
جایگاه پایانی واژه	/se/ سه	/si/ برای، ۳۰	/i/ - /e/

جدول ۲۹. واکهٔ پیشین باز (افتاده) /a/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	[za:r] زهر	[zu:r] زور	/u/ - /a/
جایگاه پایانی واژه	/kola/ کلاه	/kole/ کُله، خانهٔ پرنده	/e/ - /a/

ب. واکه‌های پسین

در تولید واکه‌های پیشین حناشوری، بخش پس زبان، منقبض و به عقب دهان رانده می‌شود (غلامی، ۱۴۰۴). لازم به ذکر است که واکه‌های پسین در این گویش، گرد هستند. این واکه‌ها در گویش حناشوری، عبارتند از: /u/، /o/، /v/

جدول ۳۰. واکهٔ پسین بسته (افراشته) /u/

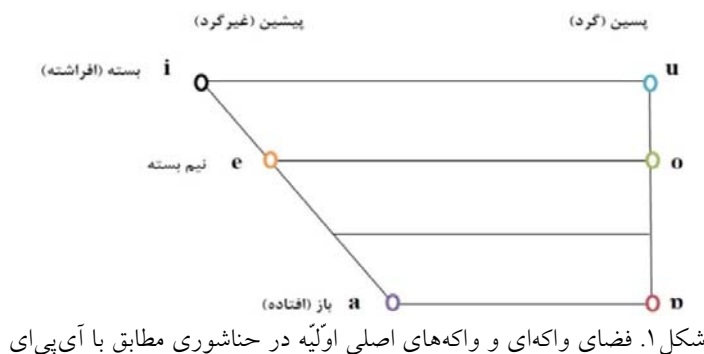
جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/gul/ گول	/gol/ پارگی بزرگ و عمیق (پوست، مشک و پارچه و ...)	/v/ - /u/
جایگاه پایانی واژه	[bu:] باشد، بو	[bi:] بود، بی‌بی	/i/ - /u/

جدول ۳۱. واکهٔ پسین نیم‌بسته /o/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/dom/ دُم	/dum/ دام	/u/ - /o/
جایگاه پایانی واژه	[go:] مدفوع، گفت	[gv:] گاو	/v/ - /o/

جدول ۳۲. واکهٔ پسین باز (افتاده) /v/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/kv/ قاج، تَرَکی	/kef/ کش	/e/ - /v/
جایگاه پایانی واژه	/ko?v/ کجا، کوه‌ها	/ko?i/ اهل کوه	/i/ - /v/

۴-۲-۲. واکه‌های مرکب

در هنگام تولید واکه‌های مرکب، شکل دهان ثابت نیست و در حین تولید، حالت دهان تغییر می‌کند. واکه‌های مرکب به انواع دو واکه‌ای (واکه‌های دوتایی)^۱ و سه‌واکه‌ای (واکه‌های سه‌تایی)^۲ تقسیم می‌شوند (علی‌نژاد، ۱۳۹۸). در ادامه، به واکه‌های این واکه‌های مرکب در گویش حناشوری می‌پردازیم.

الف. واکه‌های مرکب دوتایی (دوواکه‌ای‌ها)

جدول ۳۳. واکه مرکب دوتایی فرازین /ei/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/tʃeini/ [کبوتر] چایی	/tʃini/ [ظرف] چینی	/i/ - /ei/
جایگاه پایانی واژه	/dei/ مادر	/di/ دید	/i/ - /ei/

جدول ۳۴. واکه مرکب دوتایی فرازین /ou/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/gour/ گبر	/gur/ گور	/u/ - /ou/
جایگاه پایانی واژه	/tou/ پهن [کردن]، تب	/tu/ تو، داخل	/u/ - /ou/

جدول ۳۵. واکه مرکب دوتایی فرازین /oi/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/ʔoid/ آهو	/ʔoud/ عود	/ou/ - /oi/
جایگاه پایانی واژه	/moi/ ماهی	/mo/ من	/o/ - /oi/

جدول ۳۶. واکه مرکب دوتایی فرازین /ai/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	/haiʃ/ ادات تعجب	/haʃ/ هشت	/a/ - /ai/
جایگاه پایانی واژه	/gai/ زود، گاه	/gi/ مدفوع	/i/ - /ai/

جدول ۳۷. واکه مرکب دوتایی بدون فراز و فرود /ui/

جایگاه واج / جفت کمینه	نمونه ۱	نمونه ۲	جفت کمینه
جایگاه میانی واژه	این واکه، در جایگاه میانی مشاهده نشد.		

۱. diphthong

۲. triphthong

/ua/ - /ui/	/rua/ روباه	/rui/ [فلز] روی	جایگاه پایانی واژه
/ou/ - /ui/	/kou/ نوعی حشره در غلّت	/kui/ کوفت، کوبید	
/uɒ/ - /ui/	/buɒ/ پدر	/bui/ ادات تعجب، باشی	

جدول ۳۸. واکه مرکب دوتایی بدون فراز و فرود /iu/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/u/ - /iu/	/run/ ران	/riun/ روده	جایگاه میانی واژه
/a/ - /iu/	/tap/ اختفا، موی مجعد	/tiup/ تیوب	
این واکه، در جایگاه پایانی مشاهده نشد.			جایگاه پایانی واژه

جدول ۳۹. واکه مرکب دوتایی فرودین /ua/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/u/ - /ua/	/num/ نام	/nuam/ ادايم، نويم	جایگاه میانی واژه
/a/ - /ua/	/ra/ راه، رفت	/rua/ روباه	جایگاه پایانی واژه
/ei/ - /ua/	/rei/ رای، میل	/rua/ روباه	

جدول ۴۰. واکه مرکب دوتایی فرودین /uɒ/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/e/ - /uɒ/	/ser/ بی‌حس	/suɒr/ سوار	جایگاه میانی واژه
/o/ - /uɒ/	/dʒol/ جُل، پالان	/dʒuɒl/ جوال	
/u/ - /uɒ/	/bu/ بو، باش، باشد	/buɒ/ بابا، پدر	جایگاه پایانی واژه

جدول ۴۱. واکه مرکب دوتایی فرازین /ni/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/ɒ/ - /ni/	/bɒze/ بازه	/bɒize/ بادبزین	جایگاه میانی واژه
/ɒ/ - /ni/	/vɒze/ زد	/vɒize/ می‌زد	
این واکه، در جایگاه پایانی مشاهده نشد.			جایگاه پایانی واژه

جدول ۴۲. واکه مرکب دوتایی فرودین /oɒ/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
این واکه، در جایگاه میانی مشاهده نشد.			جایگاه میانی واژه
/ou/ - /oɒ/	/kou/ حشره‌ای در غلّت	/kon/ کجا	جایگاه پایانی واژه
/ou/ - /oɒ/	/χou/ خواب	/χon/ خدا	

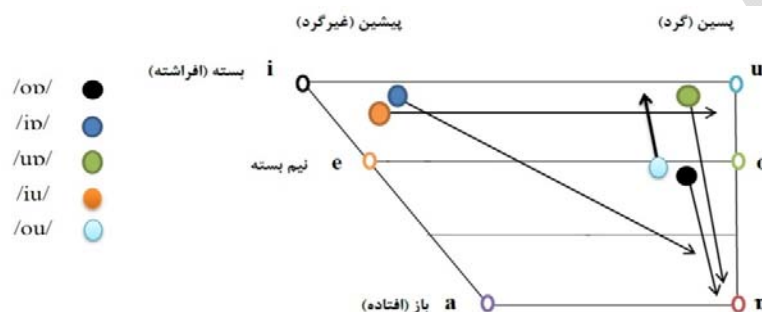
جدول ۴۳. واکه مرکب دوتایی فرودین /ia/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/i/ - /ia/	[si:ku] [آن شماره] سی	[sia:ku] [آن] سایه	جایگاه میانی واژه

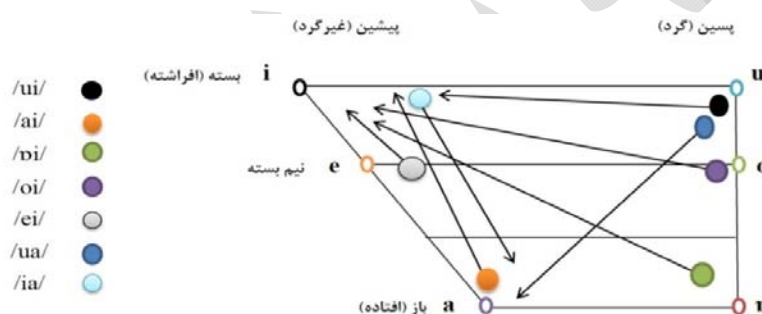
/iou/ - /ia/	بیا /biou/	بفرما بگیر /bia/	جایگاه پایانی واژه
/ou/ - /ia/	تب /tou/	ادات تعجب /tia/	

جدول ۴۴. واکه مرکب دوتایی فرودین /iɒ/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
/ɒ/ - /iɒ/	بازار /bɒzɒr/	کارگر کشاورزی /bɒziɒr/	جایگاه میانی واژه
/ia/ - /iɒ/	بفرما بگیر /bia/	بیاور /biɒ/	جایگاه پایانی واژه

شکل ۲. دوواکه‌ای‌های مختوم به /u/ , /ɒ/ در حناشوری مطابق با آی‌پی‌ای

شکل ۳. دوواکه‌ای‌های مختوم به /i/ , /a/ در حناشوری مطابق با آی‌پی‌ای

ب. واکه‌های مرکب سه‌تایی (سه‌واکه‌ای‌ها)

جدول ۴۵. واکه مرکب سه‌تایی /uai/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
			جایگاه میانی واژه
/ui/ - /uai/	روى [فلز] /rui/	روباهی /ruai/	جایگاه پایانی واژه
/iou/ - /uai/	بیا /biou/	ادات تعجب /buai/	

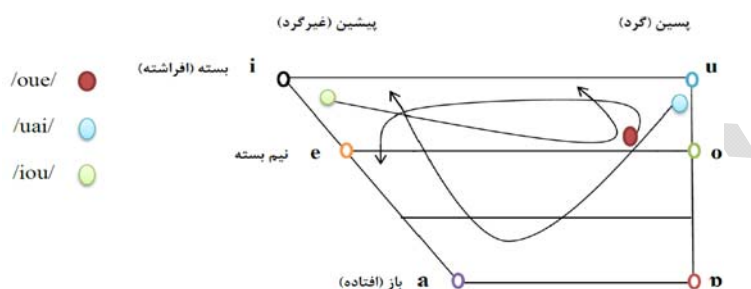
جدول ۴۶. واکه مرکب سه‌تایی /oue/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
	جفت کمینه، در جایگاه میانی مشاهده نشد.	/foue/ شبانه	جایگاه میانی واژه
/ou/ - /oue/	آفتاب /ʔaftou/	آفتابه /ʔaftoue/	جایگاه پایانی واژه
/ɒi/ - /oue/	شد /vɒi/	شود /voue/	

جدول ۴۷. واکه مرکب سه‌تایی /iou/

جفت کمینه	نمونه ۲	نمونه ۱	جایگاه واج / جفت کمینه
-----------	---------	---------	------------------------

این واکه، در جایگاه میانی مشاهده نشد.			جایگاه میانی واژه
/iɒ/ - /iou/	/biɒ/ بیاور	/biou/ بیا	جایگاه پایانی واژه
/u/ - /iou/	/pɒru/ پارو	/pɒriou/ پاریاب	
/u/ - /iou/	/ʔɒsu/ آسیه	/ʔɒsiou/ آسیاب	

شکل ۴. سه واکه‌ای‌های مختوم به /e/, /i/, /u/ در حناشوری مطابق با آی‌پی‌ای

۳-۴. واج‌آرایی

قواعد و قوانین مربوط به نحوه ترکیب و ترتیب واج‌های یک گونه زبانی را واج‌آرایی^۱ می‌گویند. در هر گونه زبانی، واج‌ها با محدودیت‌هایی منحصر به فرد، با هم ترکیب می‌شوند (مشکوه‌الدینی، ۱۳۷۴). قوانین واج‌آرایی در گویش‌های مختلف از یک زبان خاص نیز می‌توانند متفاوت باشند. در ادامه، برخی از قواعد مهم واج‌آرایی - توزیع همخوان‌ها و توزیع واکه‌ها - در گویش حناشوری، همراه بسط و توسعه اصول ساختار هجایی، ارائه شده‌است.

۴-۴. هجا و ساختار هجایی

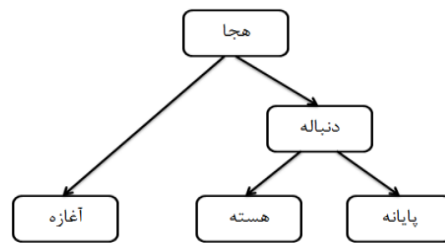
واج‌ها در گویش حناشوری به صورت تصادفی و بدون قاعده در کنار هم قرار نمی‌گیرند؛ بلکه مطابق با الگوهای خاص، در کنار هم قرار گرفته و واحدهای بزرگتری به نام هجا (δ) را تشکیل می‌دهند (علی‌نژاد، ۱۳۹۸). هجاها در حناشوری، یک سری رشته‌های آوایی پیوسته هستند که از یک واکه و صفر تا چند همخوان، تشکیل شده‌اند و تفکیک و شمارش آنها تا حد زیادی حتی برای افرادی که سواد خواندن و نوشتن ندارند نیز آسان است (دوانمو^۲، ۲۰۰۸). اجزای سازنده هجا، در طی یک فرآیند تولیدی، بدون توقف و در یک نفس تولید می‌شوند.

۴-۴-۱. ساختمان هجا

در گویش حناشوری، هجاها از دو قسمت اصلی آغاز (O) و دنباله (R) تشکیل شده‌اند. دنباله در حناشوری، متشکل از دو قسمت هسته (N) و پایانه (C) است. بین عناصر تشکیل‌دهنده هجا در حناشوری، ارتباط سلسله‌مراتبی وجود دارد؛ بدین ترتیب که هسته و پایانه باهم، یک گروه ساختی را تشکیل داده و از طریق گره مشترک دنباله، با هجا مرتبط می‌شوند.

^۱. phonotactics

^۲. S. Duanmu

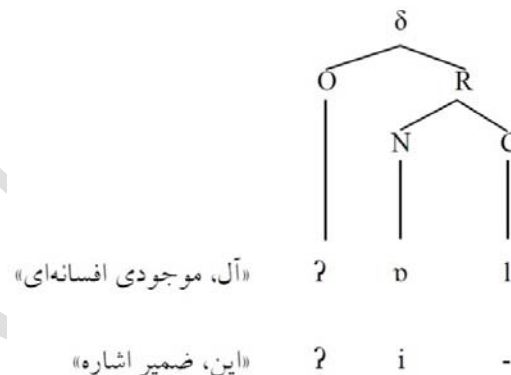
شکل ۵. ارتباط اجزای تشکیل دهنده ساختمان هجا در حناشوری

۴-۲. محدودیت‌های ساخت هجا

همانطور که دیدیم، هجاها در حناشوری، حداکثر دارای سه جایگاه ساختاری هستند. هر یک از این جایگاه‌های ساختاری هجا در حناشوری، دارای محدودیت‌های مختلفی هستند؛ اما نقطه مشترک آنها، محدودیت تعداد عناصر قابل استفاده در ساختمان هجا است. در ادامه، محدودیت‌های گویش حناشوری در ساختار هجا، مورد واکاوی قرار گرفته است.

الف. آغاز هجا و محدودیت‌های آن

محدودیت‌های متعددی در جایگاه آغاز هجاهای حناشوری، وجود دارند. گویش حناشوری از این جایگاه، طبق قواعد خاصی استفاده می‌کند؛ نخست، این جایگاه هیچگاه خالی نمی‌ماند. دودیکر، فقط همخوان می‌تواند در این جایگاه، قرار گیرد؛ حتی در واژه‌هایی که به نظر می‌رسد با واکه شروع شده‌اند، قبل از واکه، همخوان انسدادی چاکنایی /ʔ/ همراه با واکه تولید می‌شود و آغاز هجا را پر می‌کند. سوم این‌که، در این جایگاه هیچگاه خوشه^۱ واژگانی قرار نمی‌گیرد.

شکل ۶. محدودیت آغاز هجا در واژگان حناشوری

در حناشوری، ادای واژگان وارداتی (وام‌واژه^۲) که ذاتا دارای خوشه همخوانی^۳ آغازین هستند، بومی‌سازی شده و بدون داشتن این ویژگی، تلفظ می‌شوند؛ به نحوی که یک واکه میانی^۴، میان دو همخوان آغاز، اعمال می‌شود و یک هجا در تقطیع هجایی، اضافه می‌شود.

جدول ۴۸. بومی‌سازی وام‌واژه‌ها و عدم پذیرش خوشه آغازین در گویش حناشوری

وام‌واژه‌های انگلیسی	گویش حناشوری	معادل فارسی
/glass/	/gilɒs/	لیوان
/blouse/	[buli:z]	بلوز
/drum/	[derɒ:m]	بشکه

۱. cluster

۲. loanword

۳. consonant cluster

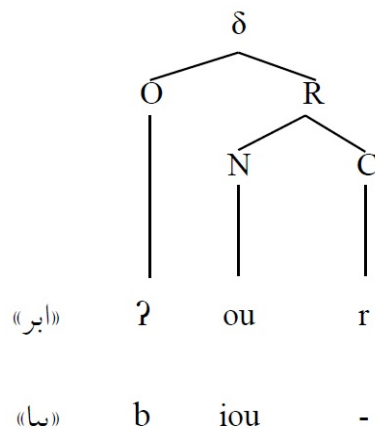
۴. intermediate vowel

نوعی ورق فلزی	/Pelejt/	/Plate/
---------------	----------	---------

در حناشوری، به غیر از همخوان‌های /ŋ/ و /w/ مابقی همخوان‌ها در جایگاه آغازۀ هجا ظاهر شده‌اند. از این میان، بعضی کم‌کاربردتر هستند. بدین ترتیب، همخوان‌های /j/، /l/، /ɣ/، /z/ در جایگاه آغازین هجاها، کمتر دیده می‌شوند.

ب. هستۀ هجا و محدودیت‌های آن

مهمترین محدودیت حاکم بر جایگاه هسته در هجاهای حناشوری، این است که همواره با واکه پر می‌شود. این جایگاه در حناشوری، حداقل با یک و حداکثر با سه واکه (واکۀ مرکب سه‌تایی) پر می‌شود.

شکل ۷. محدودیت هسته هجا در واژگان حناشوری

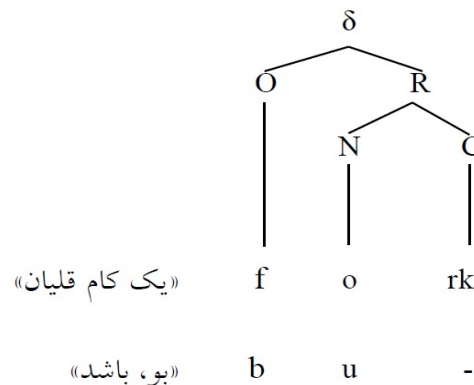
در رابطه با کاربرد واکه‌ها در هسته هجاهای حناشوری، بایستی بیان کرد که واکه‌های ساده، بیشترین و واکه‌های مرکب سه‌تایی، کمترین بسامد و کاربرد را در هسته هجاها در گویش حناشوری دارند. از این میان، با تکیه بر تجزیه و تحلیل‌های پیکره زبانی پژوهش، می‌توان اذعان کرد که فرکانس و کاربرد واکه‌های /u/، /i/، /v/ در جایگاه هسته هجاها، بیشتر است.

جدول ۴۹. چند نمونه از کاربرد واکه‌های پر بسامد /u/، /i/، /v/ در هسته هجاهای حناشوری

/v/ در هسته هجا:	<u>no(h/?v)</u> / جلو، گذاشت	<u>gv</u> / گاو	<u>tv</u> / گذر از آب
/u/ در هسته هجا:	<u>du</u> / دوغ	<u>zuzu</u> / خارپشت	<u>kulu</u> / خم
/i/ در هسته هجا:	<u>midi</u> / می‌دید، می‌دهی	<u>ɣini</u> / خونی	<u>ri</u> / بالا، صورت

پ. پایانه هجا و محدودیت‌های آن

محدودیت‌های متعددی در جایگاه پایانه هجاهای حناشوری، وجود دارند. حناشوری از این جایگاه، طبق اصول خاصی استفاده می‌کند؛ نخست در این جایگاه، فقط همخوان می‌تواند قرار بگیرد. دوم، این جایگاه در حناشوری، حداقل، با صفر و حداکثر، با دو همخوان، پر می‌شود.

شکل ۸. محدودیت پایانه هجا در واژگان حناشوری

در گویش حناشوری، خوشه سه‌همخوانی در پایانه هجا وجود ندارد؛ بنابراین، واژه‌های بیگانه دارای این ویژگی، در حناشوری بومی‌سازی می‌شوند. در این راستا، یا یکی از صامت‌ها حذف می‌شود، یا یک مصوت بین دو تا از سه همخوان، میانجی می‌شود.

جدول ۵۰. بومی‌سازی وام‌واژه‌ها و عدم پذیرش خوشه سه‌همخوانی در پایانه هجا

وام‌واژه‌های انگلیسی	گویش حناشوری	معادل فارسی
/lustr/	/luster/	لوتر
/tambr/	/tamr/	تمبر

با تکیه بر تجزیه و تحلیل‌های پیکره زبانی پژوهش حاضر، می‌توان گفت که در گویش حناشوری، به غیر از همخوان‌های /w/, /j/, /ʒ/, /ʔ/ مابقی همخوان‌ها در جایگاه پایانه هجاها ظاهر شده‌اند. از این میان، بعضی کم‌کاربردتر هستند؛ به‌طور کلی، /h/, /v/, /g/, /ʁ/ در جایگاه پایانه هجاها حناشوری، کمتر ظاهر می‌شوند.

۴-۳. الگوهای هجایی

هجاها حناشوری از نظر وزن هجایی، به سه دسته هجای سبک، سنگین و فوق سنگین تقسیم می‌شوند. برای هر سه دسته، می‌توان یک فرمول جامع هجایی تعریف کرد که بتوان با آن، تمام الگوهای هجایی در گویش حناشوری را پوشش داد.

$$\left. \begin{array}{l}
 \text{C: همخوان (صامت)} \\
 \text{V: واکه (مصوت)} \\
 \text{(C): اختیار در وجود یا عدم وجود همخوان} \\
 \text{(:): اختیار در وجود یا عدم وجود کشش واکه}
 \end{array} \right\} \text{cv(:)(c(c))}$$

شکل ۹. الگوی جامع هجایی در گویش حناشوری

هجاها در حناشوری، همواره یک همخوان (C) در جایگاه آغاز دارند. در واقع، تفاوت الگوهای هجایی در گویش حناشوری، همواره در قسمت دنباله است (غلامی، ۱۴۰۰). در هجای سبک (CV) در حناشوری، همچون زبان فارسی معیار، هسته با یک واکه کوتاه پر می‌شود و پایانه، خالی است که در واقع از یک همخوان آغازین و یک واکه تشکیل شده‌است.

هجاهای سنگین، شامل دو حالت می‌شوند؛ اول هجای (cv:) که هسته آن با یک واکه کشیده پر می‌شود و پایانه آن خالی است. دوم هجای (cvc) که هسته آن با یک واکه کوتاه و پایانه آن با یک همخوان پر شده‌است. در هجاهای فوق سنگین (cv:c)، (cvcc) و (cv:cc) به ترتیب، در نوع اول پایانه هجا با یک همخوان و هسته آن با یک واکه کشیده، در نوع دوم، پایانه هجا با دو همخوان و هسته آن با یک واکه کوتاه و در نوع سوم، هسته با یک واکه کشیده و پایانه با دو همخوان، پر می‌شود (هیز^۱، ۱۹۸۹ و طبیب‌زاده، ۱۳۸۶). در ادامه انواع هجاهای حناشوری، در یک جدول، همراه با مثال‌هایی از حناشوری به صورت کامل، ارائه شده‌است.

جدول ۵۱. انواع الگوهای هجایی موجود در گویش حناشوری همراه با مثال

وزن هجا	نوع هجا	الگو	معادل فارسی	حناشوری
سبک	کوتاه باز	Cv	پایین، زیر دید	/fɪ/ /di/
سنگین	کشیده باز	Cv:	چاه نهاد	[ʔa:] [nɔ:]
	کوتاه بسته	Cvc	دعوا نخل، درخت خرما	/dʒe:ar/ /moχ/
فوق سنگین	کشیده بسته	Cv:c	خار قهر	[χp:r] [dʒa:l]
	کوتاه بسته	Cvcc	صاف و کفه مشک	/lard/ /maʃk/
	کشیده بسته	Cv:cc	یک‌کام قلیان درهم، مجعد	[fo:rk] [ge:ndʒ]

ساختمان هجا، ارائه می‌کند (علی‌نژاد، ۱۳۹۸). بر این اساس، پولگرام برای تقطیع ساختمان هجا، سه اصل حداکثر هجای باز^۲، اصل حداقل پایانه و حداکثر آغازه^۳ و اصل پایانه بی‌قاعده^۴ را پیشنهاد می‌کند که در ادامه به واکاوی این اصول در گویش حناشوری پرداخته شده‌است.

الف. اصل حداکثر ساختمان هجای باز

مطابق با این اصل، به دلیل اینکه واکه، هسته هجا است، در اولین گام بایستی هر واکه به گره هسته یک هجا، متصل شود؛ بنابراین، این اصل به معنای اتصال هر واکه به گره هجا است.

در ادامه، این اصل در مورد ساختار هجایی واژه حناشوری «آب‌گوشت» /ʔouguʃt/ اعمال و بررسی شده و دو واکه زنجیره - با خط چین - به گره هسته هجا متصل شده‌است.

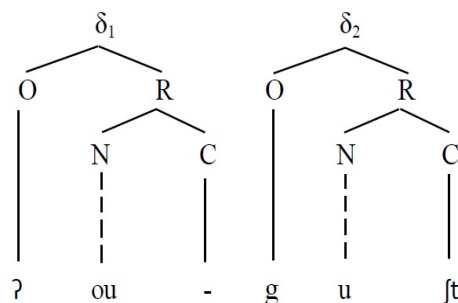
^۱ B, Hayes

^۲ syllabification

^۳ the principle of maximal open syllable

^۴ the principle of minimal coda and maximal onset

^۵ the principle of irregular coda

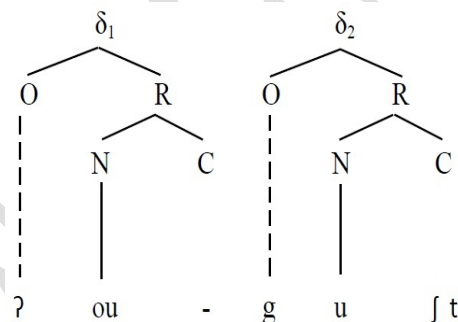

شکل ۱۰. اتصال واکه به گره هسته هر هجا در واژه /ʔouɡʊft/

بر اساس این اصل در حناشوری، بعد از هر واکه، مرز هجایی قرار می‌گیرد. اگر بعد از این مرحله، پس از واکه، همخوانی باقی نماند، به این معنا است که هجا باز است؛ اما اگر آن‌چه باقی می‌ماند، زنجیره غیرمجازی در زبان باشد، در این حالت، اصول دوم و سوم - که در ادامه بررسی می‌شوند - به کار گرفته می‌شود تا این ساختار را توجیه نمایند. همان‌طور که در تقطیع هجایی مشاهده می‌شود، در هجای اول، بعد از واکه مرکب /ou/ همخوانی باقی نمانده است. بنابراین، هجا باز است؛ اما در هجای دوم، یک توالی غیرمجاز /-ft/ باقی مانده است.

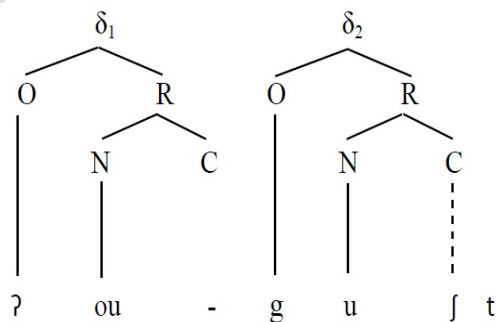
ب. اصل حداقل پایانه و حداکثر آغاز

واکوی این اصل، در دو مرحله صورت می‌گیرد. نخست باید به تعداد آغاز مجاز در گویش حناشوری یعنی یک همخوان از سمت چپ واکه در هر هجا، جدا کرده و به گره آغاز هر هجا متصل نماییم. این کار با خط چین، مشخص شده است.

شکل ۱۱. اتصال حداکثر همخوان مجاز، به گره آغاز هر هجا در واژه /ʔouɡʊft/

در مرحله بعد چنانچه هجا، باز نباشد، اگر تنها یک همخوان در جایگاه پایانه هجا در گویش حناشوری باقی مانده باشد، به عنوان پایانه به گره پایانه هجا متصل می‌شود.

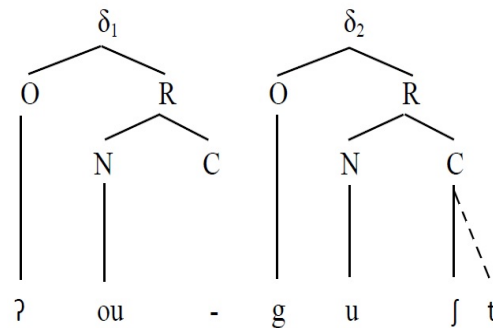

شکل ۱۲. اتصال حداقل همخوان، به گره پایانه هجای دوم در واژه /ʔouɡʊft/

در ادامه، اگر پس از اعمال این مرحله، هیچ همخوانی باقی نماند، هجابندی خاتمه می‌یابد؛ اما اگر همخوان تقطیع نشده‌ای باقی بماند، اصل سوم - اصل پایانه بی‌قاعده - اعمال می‌شود. همان‌طور که مشخص است در این واژه مورد واکوی، همخوان پایانی در هجای دوم، بلا تکلیف مانده است.

پ. اصل پایانه بی قاعده

پس از به کارگیری دو اصل اول، همخوان‌های باقیمانده مطابق با اصل سوم، به عنوان پایانه هجا در نظر گرفته می‌شود؛ به عبارتی دیگر، بار بی قاعدگی توالی همخوان‌ها (توالی غیرمجاز /-ft/) را پایانه هجا به دوش می‌کشد؛ بنابراین، همخوان /t/ در هجای دوم که بلا تکلیف مانده بود، به گره پایانه متصل می‌شود. در نمودار زیر، به ترتیب یادشده همه زنجیره، تقطیع شده است.

شکل ۱۳. اتصال همخوان باقیمانده بلا تکلیف، به گره پایانه هجای دوم در واژه /pouguft/

۵-۴-۴. هجا و مقیاس رسایی

هر هجا در گویش حناشوری، به عنوان یک فرآیند تولیدی بدون مکث، با یک ناحیه بیشینه در جریان هوای ششی همراه است؛ اما شنونده، این جریان هوای بیشینه را نمی‌شنود، بلکه پس از تبدیل شدن آن به انرژی جنبشی، آن را به صورت رسایی درک می‌کند. این میزان رسایی درک شده، با میزان گرفتگی در مجرای صوتی ارتباط معکوس دارد. بر این اساس، انسدادی‌ها کمترین و واکه‌ها بیشترین میزان رسایی را در گویش حناشوری خواهند داشت. درجات مختلف رسایی به صورت یک پیوستار نشان داده می‌شوند که به آن پیوستار، مقیاس رسایی^۱ می‌گویند. دوانمو (۲۰۰۸: ۴۲ به نقل از سیپرسن، ۱۹۰۴: ۱۹۲) یک مقیاس را مطرح نموده که در آن، غلت‌ها و انسایشی‌ها دیده نمی‌شوند. در ادامه، یک مقیاس رسایی مطرح شده است که میزان رسایی کامل واج‌ها را در سیزده درجه نشان می‌دهد (علی‌نژاد، ۱۳۹۸).

- واکه‌های افتاده (۱۳) < واکه‌های میانی (۱۲) < واکه‌های افراشته (۱۱) <
- غلت‌ها (۱۰) < لرزشی‌ها (۹) < کناری‌ها (۸) < خیشومی‌ها (۷) <
- سایشی‌های واکدار (۶) < سایشی‌های بیواک (۵) < انسایشی‌های واکدار (۴) <
- انسایشی‌های بیواک (۳) < انسدادی‌های واکدار (۲) < انسایشی‌های بیواک (۱)

یک گرایش عمومی در بین گونه‌های زبانی، در رابطه با ساختار هجا و رسایی وجود دارد که بر اساس آن، هجاها از الگوی خاصی پیروی می‌کنند و یک پوش رسایی^۲ را ایجاد می‌کنند که در آن، هسته هجا با واکه پر می‌شود و همخوان‌ها در اطراف آن قرار می‌گیرند. بر این اساس، در گویش حناشوری نیز، درجه رسایی از هسته هجا به سوی آغاز و پایانه هجا کمتر می‌شود، به گونه‌ای که عناصر آوایی هر هجا در حناشوری، یک منحنی رسایی را تشکیل می‌دهند که دارای یک قله (بیشینه رسایی واکه در جایگاه هسته هجا) در وسط هجا خواهد بود. در ادامه، پوش رسایی واژه «دیروز» /dig/ در گویش حناشوری ارائه شده است:

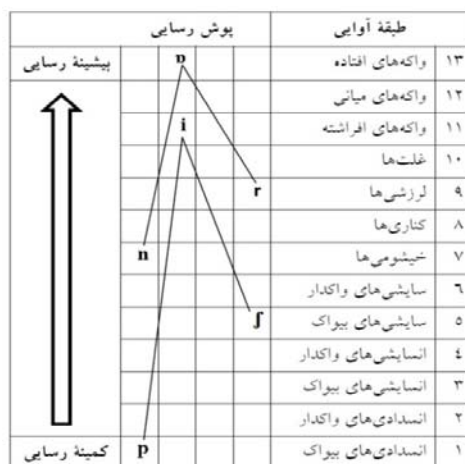

۱. sonority scale

۲. sonority envelop

شکل ۱۴. پوش رسایی واژه /dig/ در گویش حناشوری

در ادامه، پوش رسایی واژه‌های «انار» /nɒr/ و «پیش: برگ درخت خرما» /piʃ/ بر اساس مقیاس رسایی سیزده‌گانه، ارائه شده که نشان‌دهنده مجازبودن پوش رسایی در حناشوری است؛ چراکه حاشیه‌ها (آغاز و پایانه) دارای رسایی کمتری نسبت به هسته هجا هستند.

شکل ۱۵. پوش رسایی مجاز واژه‌های /nɒr/ و /piʃ/ در گویش حناشوری

در ادامه، پوش رسایی واژه «پرش» /geʃt/ در حناشوری ترسیم شده است. این نمودار، نشان می‌دهد که میزان رسایی خوشه پایانی، به‌درستی و به‌تدریج، به‌طرف انتهای واژه، نزولی می‌شود و منحنی رسایی تشکیل شده، بدون فرورفتگی، فقط یک قله در وسط هجا دارد.

شکل ۱۶. پوش رسایی مجاز واژه /geʃt/ در گویش حناشوری

نظریه رسایی مزایایی نیز دارد؛ نخست، اینکه تا حد زیادی، مجازبودن یا نبودن برخی از خوشه‌ها را در گویش حناشوری توجیه می‌کند. همان‌گونه که مشخص گردید، پوش رسایی در واژه «پرش» /geʃt/ مجاز است؛ اما اگر دو عضو خوشه پایانی جابجا شوند، پوش رسایی در ناواژه /getʃ/ مجاز نخواهد بود؛ بدین ترتیب، می‌توان اشاره کرد که دلیل ظاهرنشدن چنین ناواژه‌هایی در گویش حناشوری، غیرمجازبودن پوش رسایی آنها است.

طبقه آوایی				پوش رسایی			
۱۳	واکه‌های افتاده					بیشینه رسایی	
۱۲	واکه‌های میانی						
۱۱	واکه‌های افراشته						
۱۰	غلت‌ها						
۹	لرزشی‌ها						
۸	کناری‌ها						
۷	خیشومی‌ها						
۶	سایشی‌های واگذار						
۵	سایشی‌های بیواک						
۴	انسایشی‌های واگذار						
۳	انسایشی‌های بیواک						
۲	انسدادی‌های واگذار						
۱	انسدادی‌های بیواک					کمینه رسایی	

شکل ۱۷. پوش رسایی غیرمجاز در ناواژه /get/ در گویش حناشوری

دوم، اینکه اصل رسایی می‌تواند عامل برخی فرآیندهای آوایی در حناشوری را نیز توجیه نماید. مثلاً فرآیند حذف در حناشوری، می‌تواند به دلیل رعایت پوش رسایی ایجاد شود. به طور مثال، به دلیل اینکه پوش رسایی در واژه «زهر» /zahr/ مجاز نیست؛ همخوان سایشی چاکنایی /h/ در پایانه آن حذف می‌شود و واکه پیش از آن دچار کشش جبرانی می‌شود: [za:r]. به این ترتیب، پوش رسایی واژه «زهر» با فرآیند حذف یک همخوان، مجاز می‌شود.

سوم، اینکه اصل رسایی می‌تواند فرآیند قلب را تا حد زیادی در گویش حناشوری، توجیه نماید. طی این فرآیند، پس از جابجا شدن توالی دو واحد آوایی در پایانه هجا، پوش رسایی مجاز تشکیل می‌شود. به طور مثال، به دلیل اینکه پوش رسایی در واژه «کتری» /ketl/ در حناشوری، مجاز نیست؛ جابجایی توالی دو واحد آوایی در پایانه هجای آن صورت می‌گیرد: /kelt/. به این ترتیب، پوش رسایی واژه «کتری» با فرآیند قلب، در حناشوری مجاز می‌شود.

طبقه آوایی				/zahr/				[za:r]				بیشینه رسایی			
۱۳	واکه‌های افتاده														
۱۲	واکه‌های میانی														
۱۱	واکه‌های افراشته														
۱۰	غلت‌ها														
۹	لرزشی‌ها														
۸	کناری‌ها														
۷	خیشومی‌ها														
۶	سایشی‌های واگذار														
۵	سایشی‌های بیواک														
۴	انسایشی‌های واگذار														
۳	انسایشی‌های بیواک														
۲	انسدادی‌های واگذار														
۱	انسدادی‌های بیواک														

شکل ۱۸. مقایسه پوش رسایی واژه‌های /zahr/ و [za:r] در گویش حناشوری

طبقه آوایی	/kelt/	/ketl/	بیشینه رسایی
۱۳ واکه‌های افتاده			
۱۲ واکه‌های میانی	e	e	
۱۱ واکه‌های افراشته			
۱۰ غلت‌ها			
۹ لرزشی‌ها			
۸ کناری‌ها	l	l	
۷ خیشومی‌ها			
۶ سایشی‌های واکدار			
۵ سایشی‌های بیواک			
۴ انسایشی‌های واکدار			
۳ انسایشی‌های بیواک			
۲ انسدادی‌های واکدار			
۱ انسدادی‌های بیواک	t	t	
	k	k	کمینه رسایی

شکل ۱۹. مقایسه پوش رسایی واژه‌های /ketl/ و /kelt/ در گویش حناشوری

۵- بحث و نتیجه‌گیری

همخوان‌های گویش حناشوری، همگی از نوع شُشی هستند. این گویش، دارای ۲۵ همخوان /p, b, t, d, k, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, ʧ, ʤ, ɣ, ʁ, m, n, ŋ, l, r, w, j, h, ʔ/ است. همخوان‌های انسدادی در این گویش، /p, b, t, d, k, g, ʔ/ هستند. همخوان انسدادی چاکنایی بیواک /ʔ/ در جایگاه پایانی واژگان، دیده نمی‌شود. همخوان‌های سایشی در گویش حناشوری، /f, v, s, z, ʃ, ʒ, ɣ, ʁ, h/ هستند. همخوان سایشی پسالثوی واکدار /ʒ/ در جایگاه پایانی مشاهده نمی‌شود. همخوان‌های خیشومی در حناشوری، /m, n, ŋ/ هستند. از این میان، همخوان خیشومی نرمکامی واکدار /ŋ/ در جایگاه آغازین، مشاهده نمی‌شود. دو همخوان ناسوده /w/ , /j/ در این گویش، کاربرد دارند که از این میان، همخوان /w/ در جایگاه آغازین و پایانی دیده نمی‌شود. در گویش حناشوری، تنها همخوان ناسوده کناری، /l/ و تنها همخوان لرزشی، /r/ است. همخوان‌های انسایشی در گویش حناشوری، /ʃ/ , /dʒ/ هستند.

گویش حناشوری دارای ۲۱ واکه ساده و مرکب است. واکه‌های ساده، به دو دسته پیشین و پسین تقسیم می‌شوند. /i/, /e/, /a/ واکه‌های ساده پیشین و /u/, /o/, /ɒ/ واکه‌های ساده پسین در حناشوری هستند. همچنین، واکه‌های مرکب، به دو دسته دوواکه‌ای و سه‌واکه‌ای تقسیم می‌شوند. /ia/, /io/, /ai/, /oi/, /au/, /ou/, /ui/, /iu/, /ua/, /un/, /vi/, /on/, /ia/, /io/ سه‌واکه‌ای‌ها در حناشوری هستند. از این میان، برخی از دوواکه‌ای‌ها و سه‌واکه‌ای‌ها برای نخستین بار در گویش‌های ایرانی، استخراج، ثبت و ضبط شده‌اند.

محدودیت‌های متعددی در جایگاه آغازۀ هجاهای حناشوری، وجود دارند؛ از جمله اینکه، این جایگاه هیچگاه خالی نمی‌ماند؛ فقط همخوان می‌تواند در این جایگاه، قرار گیرد؛ در این جایگاه هیچگاه خوشۀ همخوانی قرار نمی‌گیرد. در حناشوری، ادای وام‌واژه‌هایی که ذاتا دارای خوشۀ همخوانی آغازین هستند، بومی‌سازی می‌شوند؛ به نحوی که یک واکه میانجی، میان دو همخوان آغازۀ، اعمال می‌شود و یک هجا در تقطیع هجایی، اضافه می‌شود.

مهمترین محدودیت حاکم بر هسته در هجاهای حناشوری، این است که همواره با واکه پر می‌شود. این جایگاه، حداقل با یک و حداکثر با سه واکه (واکه مرکب سه‌تایی) پر می‌شود. در رابطه با کاربرد واکه‌ها در حناشوری، بایستی بیان کرد که واکه‌های ساده، بیشترین و واکه‌های مرکب سه‌تایی، کمترین بسامد و کاربرد را در هستۀ هجاها در حناشوری دارند.

محدودیت‌های متعددی در جایگاه پایانه هجاهای حناشوری، وجود دارند. نخست در این جایگاه، فقط همخوان می‌تواند قرار بگیرد. دوم، حداقل، با صفر و حداکثر، با دو همخوان، پر می‌شود. در حناشوری، خوشه سه‌همخوانی در پایانه هجا وجود ندارد؛ بنابراین، واژه‌های بیگانه دارای این ویژگی، در این گویش بومی‌سازی می‌شوند. در این راستا، یا یکی از صامت‌ها حذف می‌شود، یا یک مصوت بین دو تا از سه همخوان، میانجی می‌شود.

در گویش حناشوری، هجاها به سه دسته کلی سبک، سنگین و فوق سنگین از لحاظ وزن هجا تقسیم می‌شوند. برای هر سه مورد، می‌توان فرمول جامع هجایی $(c(c)(:cv)$ را تعریف کرد که بتوان با آن، تمام الگوهای هجایی موجود در حناشوری را بیان کرد.

بر اساس اصل حداکثر ساختمان هجای باز در حناشوری، بعد از هر واکه، مرز هجایی قرار می‌گیرد. اگر پس از تقطیع هجایی، بعد از واکه همخوانی باقی نماند، به این معنا است که هجا، باز است؛ اگر تنها یک همخوان در جایگاه پایانه هجا باقی مانده باشد، بر اساس اصل حداقل پایانه و حداکثر آغاز، به عنوان پایانه به گره پایانه هجا متصل می‌شود؛ اما اگر همخوانی بلا تکلیف و تقطیع نشده‌ای باقی بماند، بر اساس اصل پایانه بی‌قاعده، به عنوان پایانه هجا در نظر گرفته می‌شود؛ به عبارتی، بار بی‌قاعدگی توالی همخوان‌ها را پایانه هجا به دوش می‌کشد.

در حناشوری، درجهٔ رسایی از هستهٔ هجا به سوی حاشیه‌ها (آغاز و پایانه هجا) کمتر می‌شود، به گونه‌ای که عناصر آوایی هر هجا در حناشوری، یک منحنی رسایی را تشکیل می‌دهند که دارای یک قله (بیشینهٔ رسایی واکه در هسته) در وسط هجا خواهد بود. از مزایای نظریهٔ رسایی، می‌توان به توجیه مجازبودن یا نبودن برخی از خوشه‌ها در گویش حناشوری اشاره کرد. بدین ترتیب، می‌توان گفت که تا حد زیادی، دلیل ظاهر نشدن ناواژه‌ها در گویش حناشوری، غیرمجازبودن پوش رسایی هجاها در آنها است. همچنین، اصل رسایی می‌تواند عامل برخی فرایندهای آوایی در حناشوری را توجیه نماید. مثلاً فرآیند حذف در حناشوری، می‌تواند به دلیل رعایت پوش رسایی ایجاد شود. به علاوه، اصل رسایی می‌تواند فرآیند قلب را تا حد زیادی در گویش حناشوری، توجیه نماید. طی این فرآیند، پس از جابجا شدن توالی دو واحد آوایی در پایانه هجا، پوش رسایی مجاز تشکیل می‌شود.

کتابنامه

- افشاری، م. ا. (۱۳۷۷). *فرآیندنامه (سیمای فرآیند)*. فاضل.
- امیری، س. ر. (۱۳۸۲). *تاریخ و فرهنگ مردم فرآیند*. نوید شیراز.
- پهلوان‌نژاد، م. ر.، شاهرودی، م. (۱۳۹۱). بررسی و توصیف ساخت آوایی در گویش علیمیرزایی سرخس. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۶(۴)، ۵۱-۶۵. <https://doi.org/10.22067/LJ.V4I6.20366>
- ثمره، ی. (۱۳۶۴). *آواشناسی زبان فارسی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- حاجیان، ف. (۱۳۸۳). واژه‌های ویژه کشتی و کشتیرانی در گویش بوشهری. *گویش‌شناسی*، ج ۱، ش ۲، ۷-۱۶.
- حسینی‌فسائی، م. ح. (۱۳۸۸). *فارسانامه ناصری*. تصحیح و تحشیه منصور رستگارفسائی. ج ۲. امیرکبیر.
- حق‌شناس، ع. م. (۱۳۷۸). *آواشناسی (فونتیک)*. آگاه.
- رستم‌بیگ تفرشی، آ. (۱۴۰۰). *اطلس زبانی، گویش‌سنجی و مستندسازی زبان*. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- زمرّدیان، ر. (۱۳۷۹). *راهنمای گردآوری و توصیف گویش‌ها*. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- سلامی، ع. ا. (۱۳۹۴). آشنایی با ویژگی‌های آوایی و دستوری زبان‌گونه‌های فیروزآباد. *ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، دوره ۵، شماره ۲، ۳۷-۶۳.
- طیب‌زاده، ا. (۱۳۸۶). *کشش در دستگاه مصوتی زبان فارسی*. مجموعه مقالات هفتمین همایش زبان‌شناسی ایران، ج ۱، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

- عبدالکریمی، س. (۱۳۹۲). فرهنگ توصیفی زبان‌شناسی اجتماعی. نشر علمی.
- علی‌نژاد، ب. (۱۳۹۸). مبانی واج‌شناسی. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- غلامی، س. (۱۴۰۰). بررسی زبان‌شناسی گویش تنگسیری (بوالخیر): آواشناسی، ساخت‌واژه، نحو، ریشه‌شناسی و کنکاش در واژگان منتخب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌های باستانی ایران، دانشگاه شیراز.
- غلامی، س. (۱۴۰۴). واکافتی زبان‌شناختی در گویش حناشوری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، دانشگاه شیراز.
- غلامی، س.، و حاجیانی، ف. (۱۴۰۲). توصیف دستگاه واجی گویش بوالخیری به روش IPA. زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی، ۸(۲)، ۱۸۵-۲۱۵.
<https://doi.org/10.22099/JILL.2023.48056.1353>
- غلامی، س.، رحیمیان، ج.، و حاجیانی، ف. (۱۴۰۴). واکاوی دستگاه فعل در گویش حناشوری. زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان، ۱۷(۳)، ۱۰۳-۱۳۲.
<https://doi.org/10.22067/JLKD.2025.92719.1313>
- غلامی، س.، رحیمیان، ج.، و حاجیانی، ف. (۱۴۰۴). رده‌شناسی گویش حناشوری از نظر بازنمایی روابط دستوری. زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی، ۱۰(۲)، ۱۹-۳۷.
<https://doi.org/10.22099/JILL.2025.54250.1446>
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی. (۱۴۰۲). راهنمای گردآوری گویش‌های ایرانی. تهران.
- کراچی، ر. (۱۳۹۰). فارسی فیروزآبادی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- کراچی، ر. (۱۳۹۱). توصیف فعل در فارسی فیروزآبادی. ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، دوره ۲، شماره ۱، ۹۹-۱۲۴.
- مقیم، ا. (۱۳۸۵). بررسی گویش گورکانی (گویش مردم روستای بایگان فیروزآباد). روزنگار.
- هاشمی‌زاده، س. ک. (۱۳۹۹). فرهنگ واژگان گویش دشتی. ج. ۱. قم: نگاه آشنا.
- هایمن، ل. ا. (۱۳۶۸). نظام آوایی زبان: نظریه و تحلیل، مترجم: یدالله ثمره، امیرکبیر.
- یارمحمدی، ل. (۱۳۶۴). درآمدی به آواشناسی. مرکز نشر دانشگاهی.

- Bauman-Waengler, J. (2009). *Interoduction to phonetics and Phonology*. New York: Pearson.
- Duanmu, S. (2008). *Syllable Structure, the limits of variation*, Oxford: Oxford University Press.
- Ganger, U. (2002). "Fieldwork and Field Methods", In Rajend Mesthrie (ed.): *Concise Encyciopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam/Oxford: Elsevier, 779-781.
- Hayes, B. (1989). Compensatory lengthening in moraic phonology. *Linguistic Inquiry*, 20, 253-306.
- Hazen, K. (2002). Field Methods in Modern Dialect and Variation Studies. In rajend Mesthrie (ed.): *Concise Encyciopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam/Oxford: Elsevier, 776-779.
- Laver, J. (1994). *The principles of phonetics*. Cambridge: Cambridge University press.

پیوست

مشخصات گویشوران حناشوری

نام و نام خانوادگی	نام پدر	سن - سال تولد (ه.ش)	تحصیلات
۱. زنده‌یاد قحطان غلامی	عبدالرسول	۹۳ - ۱۳۱۰	بدون سواد
۲. زنده‌یاد حسن غلامی	غلامعلی	۶۷ - ۱۳۱۰	بدون سواد
۳. زنده‌یاد ماه‌جان صرافانی	علی	۷۰ - ۱۳۲۰	بدون سواد

۴	زننده یاد مراد غلامی	قحطان	۶۴ - ۱۳۳۶	بدون سواد
۵	خانم ماه‌نساء جمالی	حیدر	۷۷ - ۱۳۲۷	بدون سواد
۶	خانم گل جان غلامی	حسن	۷۱ - ۱۳۳۳	بدون سواد
۷	خانم زینت غلامی	حسن	۵۷ - ۱۳۴۷	ابتدایی
۸	آقای شیرعلی دهقان	مهرعلی	۵۶ - ۱۳۴۸	ابتدایی
۹	خانم اطلس غلامی	قحطان	۵۱ - ۱۳۵۳	ابتدایی
۱۰	خانم گلپس غلامی	قحطان	۵۰ - ۱۳۵۴	ابتدایی
۱۱	آقای سهراب غلامی	مراد	۳۵ - ۱۳۶۹	کارشناس ارشد آزفا - کارشناس ارشد زبان‌های باستان ایران
۱۲	خانم بنفشه غلامی	مراد	۳۳ - ۱۳۷۱	پزشک - متخصص داخلی

سپاسگزاری

شکر و سپاس و منت و عزت خدای را
 سپاس از صفا و صمیمیت مردمان وطنم، روستای حناشور.
 تقدیم به روان پاک پدرم؛ نیاکان نیک‌نهاد و تا ابد جاویدانم.